

KAPITEL 4 / CHAPTER 4⁴**STUDY OF THE RELEVANCE OF THE SOCIO-ECONOMIC COMPONENT OF THE GOALS OF ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRARIAN BUSINESS AND FOOD SECURITY OF THE REGION****DOI: 10.30890/2709-2313.2024-29-00-024****Вступ**

В сучасних умовах визнаної глобальної економічної нестабільності вагоме значення відводиться досягненню стійкого економічного розвитку всієї країни, а також її регіонів, безпосередньо. Питання забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку регіону є надзвичайно актуальними, оскільки суспільство має оцінювати, що за витрати здійснюються для досягнення економічних результатів функціонування області та наскільки вони доцільні. Економічне зростання, саме по собі, не може слугувати самоціллю розвитку. В першу чергу, цей розвиток має забезпечувати підвищення якості умов життєдіяльності населення та його продовольчої безпеки. Відповідно, розробка та реалізація економічних та інституціональних механізмів державного регулювання економічних процесів в країні мають бути пов'язані з оптимізацією використання відповідного потенціалу аграрних територій. Сам стійкий розвиток таких територій буде залежати від вирішення питань, що безпосередньо стосуються його забезпечення необхідними ресурсами.

Поточний етап розвитку регіональної політики України – це територіальна, економічна та соціальна децентралізація функцій та повноважень органів місцевого самоуправління, спрямована, в тому числі, і на підвищення рівня інвестиційної активності, спрямованої на покращення життєдіяльності населення відповідного регіону. Напрямки її запровадження спираються на засади економічної та інвестиційної політики відповідних регіонів країни. Методологія оцінки привабливості економіки регіону, як і формування стратегії його інвестиційного розвитку, спирається на комплекс принципів відбору показників та встановлення їхніх параметрів. Сама ж оцінка інвестиційної

---

⁴*Authors: Bashlai Serhii*

привабливості регіону включає процедуру визначення інвестиційного потенціалу, а також інвестиційних ризиків, притаманних регіону. На основі результатів вивчення значень показників оцінки інвестиційної привабливості регіону можна характеризувати ситуацію, що склалася в його економіці, виявляти сильні та слабкі сторони, обґрунтовувати найбільш дієві шляхи формування та реалізації стратегій аграрного бізнесу та продовольчої безпеки.

4.1. Теоретико-методологічні засади підприємництва в умовах сталого розвитку територій

Структурні перетворення та активна трансформація підприємницького середовища, в аграрній сфері господарювання, продовжують бути ключовими факторами забезпечення становлення ринкових відносин в агропродовольчому секторі України. Проте, визначені та апробовані на сьогоднішній день напрями подальшого соціально-економічного розвитку в сфері агробізнесу, не є остаточними і не повністю задовольняють потреби щодо реалізації підприємницької ініціативи учасниками галузі. Ключовим аспектом, при цьому, є той факт, що в недостатній мірі враховуються іманентні особливості підприємництва на сільській місцевості. Адже, сфера аграрного підприємництва виступає наймобільнішою частиною ринку праці, яка здатна залучати трудові ресурси сільської місцевості. В свою чергу, сам аграрний бізнес є однією із основних детермінант комплексного вирішення цілого ряду організаційно-економічних питань в сільській місцевості.

Сучасні теорії підприємництва, в більшості випадків, ключовою ланкою діяльності визначають не раціоналізація використання ресурсів, а раціоналізацію саме форм і способів господарювання. Досягнення сталості розвитку підприємницької структури (не максимізація приватного результату) визначає вектор її цілей. Вагома ж роль, при цьому, має належати саме здатності підприємця перетворювати умови ведення бізнесу, у відповідності з тенденціями

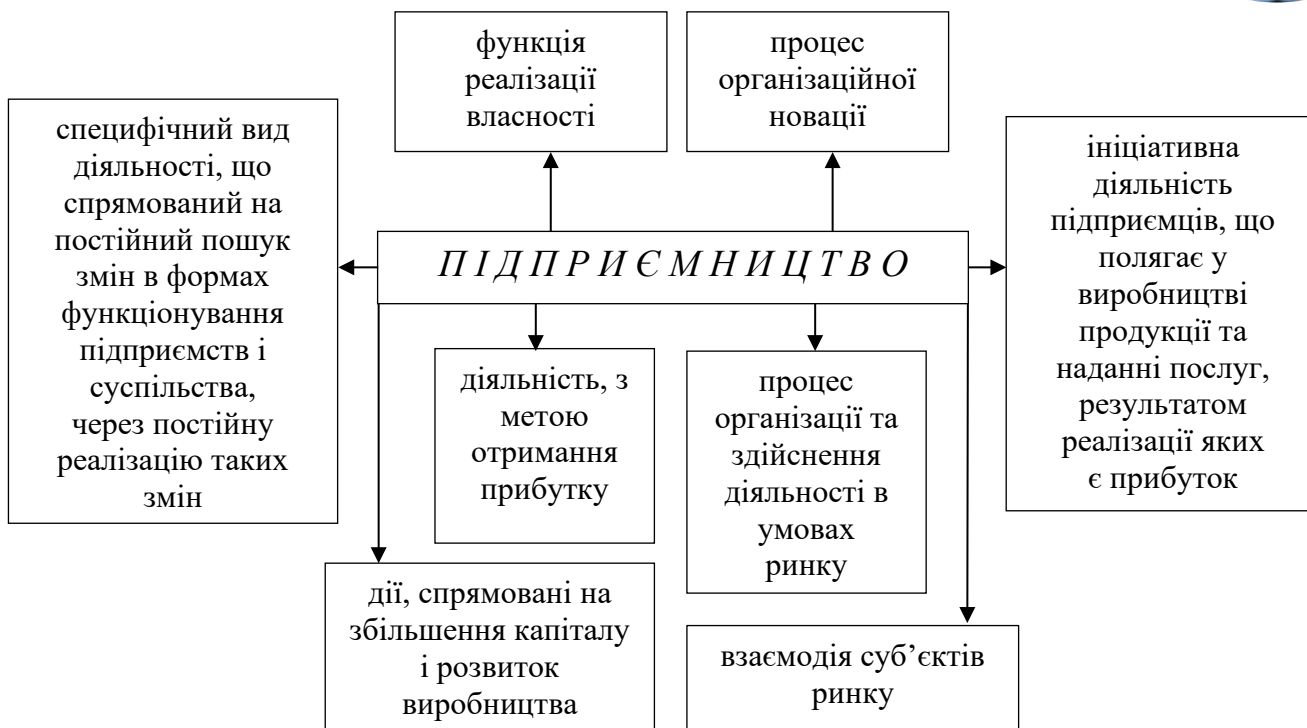

розвитку суспільних потреб і потреб виробництва (обслуговування), а не адаптація до них. Сучасна економіка відрізняється саме посиленням інноваційного компоненту у розвитку підприємницької діяльності. Зокрема, наукове тлумачення економічного змісту підприємництва, суттєво, залежить від висновків, сформованих в сфері інституціональної теорії, де організації (в т. ч. й підприємницькі) розглядаються як відкриті системи. Розвиток синергетичної теорії в економічній сфері (описує сукупність відкритих економічних систем, що динамічно еволюціонують) вплинув на розуміння і поняття «підприємництво» [1, 2].

Тобто, синергетичний підхід, зосереджується на взаємозв'язку суб'єкта підприємництва із середовищем його діяльності, трактуючи при цьому, підприємництво як процес самооновлення і самоорганізації учасників, що, в свою чергу, здійснюється у взаємодії із внутрішнім і зовнішнім середовищами. Метою означеного процесу стає максимізація можливостей суб'єкта підприємництва задовольняти набір його соціально-економічних потреб.

За результатами розгляду різних підходів та тлумачень, що зустрічаються в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців, варто стверджувати, що ідентифікації змісту поняття «підприємництва», взагалі, визначає необхідність його розгляду з точки зору кількох позицій. Різноманітність систематизованих підходів була викладена у вигляді авторської схеми (рисунок 1).

Досліджуючи сутність аграрного підприємництва, варто вказати на існування особливостей такої сільськогосподарської діяльності та специфіки господарювання через прямий зв'язок її здійснення на сільських територіях. Це, в свою чергу, визначає наявність низки поєднаних особливих функцій, а саме: економічної, організаційної, соціальної, інноваційної, екологічної, ресурсної, стратегічної, особистісної, психологічної та конкурентної. І кожна з перелічених функцій, невід'ємно пов'язана із змістом аграрного підприємництва, що реалізується на сільських територіях. При цьому, «аграрне підприємництво» (чи підприємницька діяльність в аграрній сфері) є близьким (проте не тотожним) до підприємництва в сільській місцевості. Сутнісне тлумачення даного поняття

Рисунок 1 – Різноманітність підходів до наукового трактування «підприємництва»

Джерело: авторська розробка

зводиться до його сприйняття як господарської діяльності стосовно такого спектру дій: вирощування, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції за супутнім наданням додаткових послуг (сервісного забезпечення) [3].

Звідси, економічну та соціальну спрямованість підприємницької діяльності в аграрній сфері слід сприймати як обов'язкову умову досягнення сталого розвитку економіки сільських територій. Економічна складова, при цьому, базується на зміні структури аграрної економіки, свободі економічного вибору, розширенні потреб і можливостей підприємця. Соціальна складова вказує на доцільність підприємцю стримувати різні зміни, прагнути до розвитку соціального капіталу та, власне, домагатися реалізації свого потенціалу, як підприємця. Крім цього, розвиток меж аграрної складової бізнесу, поширення нових організаційно-форм господарювання та створення умов для розвитку альтернативних способів діяльності, сприяють підвищенню якості життєдіяльності самих підприємців. Аграрне підприємництво тісно взаємодіє із

зовнішнім середовищем та безпосередньо впливає на нього. Воно виступає стимулятором запровадження підприємницької діяльності та підвищення рівня її активності. Саме середовище діє на формування підприємницького клімату, трудового та інтелектуального потенціалу, якості життєдіяльності. Натомість, аграрне підприємництво, в першу чергу, визначає економічний, соціальний чи екологічний стан розвитку сільських територій [4].

Через залежність від прояву дії законів природи, в аграрному бізнес-середовищі процес розробки інновацій, дійсно, відбувається досить повільно. Так, зокрема, в рослинництві – результати фундаментальних наукових досліджень щодо сільськогосподарських культур, сприяють належній віддачі лише через 15-20 рр. з моменту їхнього започаткування, а в селекції та виведенні нових порід тварин – взагалі, через 20-30 рр. і довше. Економічний зміст з впровадження інновацій полягає в тому, що будь-яка діяльність має бути забезпечена матеріальними, фінансовими чи інформаційними (інтелектуальними) ресурсами. Джерелом фінансового забезпечення інноваційної діяльності визначено саме інвестиції. Однак, обсяг ресурсів, безпосередньо, у сільському господарстві значно обмежений [5].

З урахуванням вищезазначених особливостей та умов розвитку ринкового середовища для формування підприємницьких відносин в аграрній сфері економіки України, можна визначити основні чинники, покликані стимулювати активні дії до впровадження інновацій в галузі. До таких варто віднести наступні чинники: політична та економічна стабільність; дієва, досконала діюча нормативно-правова база регулювання відносин; спроможність формувати (із різних джерел) необхідні обсяги фінансових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів, а головне, мати можливість залучати зовнішні інвестиції; належний рівень кадрового складу; наявність сучасних систем збору, зберігання та застосування інформації про наявність наукових розробок у відповідних секторах галузі; досконалість системи заходів та застосування відповідних механізмів мінімізації різних видів підприємницьких ризиків; мотивація товаровиробників сільськогосподарської продукції до застосування

результатів інноваційних досліджень та практичних розробок та ін.

В сучасних умовах, з урахуванням вимог запровадженого воєнного стану в Україні, аграрні підприємства стикнулися з необхідністю діяти гнучко та вирішувати завдання своєї діяльності на засадах переорієнтації з підходів «довоєнного часу» до врахування та застосування сучасних інноваційних механізмів. Вони мають, все більшою мірою, впроваджувати технологічні інновації (зокрема, ГІС технології та GPS-навігацію, супутникові знімки, дрони чи аерофотозйомки, мобільні додатки для утримання та годівлі сільськогосподарських тварин. Ключовими напрямками використання інновацій при виробництві аграрної продукції, стають: органічне та точне землеробство, мікрозрошення, нанотехнології, селекція, генна інженерія чи ГМО. Необхідність впровадження інновацій в аграрному підприємстві стає локомотивом рушійної сили забезпечення розвитку одного із стратегічних секторів національної економіки. Новації та результати в науці формують для аграріїв сприятливе середовище для ефективного виробництва на інноваційній основі. Ефективність функціонування господарюючого суб'єкта аграрної сфери економіки, в ринкових умовах, базується, в першу чергу, на його здатності до інноваційного розвитку на засадах раціонального планування та розрахунку параметрів своєї діяльності на різні часові періоди. Дієва бізнес-стратегія реалізується завдяки ефективному стратегічному плануванню. Саме з вибором прийнятної стратегії пов'язані: розробка планів, проведення досліджень, здійснення інших видів діяльності з метою отримання конкурентних переваг на ринку. Стратегічне планування розвитку аграрного бізнесу, на сучасному етапі господарювання, варто здійснювати з дотриманням, поєднаних в єдине головне правило поведінки, принципів ключових стратегічних концепцій: ефективного використання ресурсів, соціального підприємництва, раціонального та екологічності виробництва, а також сталого розвитку на основі забезпечення конкурентних переваг та досягнення завдань продовольчої безпеки країни.

4.2. Аналіз стану та соціально-економічних передумов досягнення стратегічних цілей діяльності суб'єктів підприємництва аграрного регіону

Формування інвестиційної привабливості аграрного регіону залежить від цілого ряду чинників:

– наявність передумов та здатність соціально-економічного простору території до відтворення своєї інвестиційної привабливості;

– склад, структура та якість компонентів, що визначають стан інвестиційної привабливості регіону (соціальний та інституційний уклад, трудові ресурси, виробничий та природно-ресурсний потенціал, рівень розвитку інновацій та ін.);

– чіткість та орієнтири визначальних компонент розробки та реалізації інвестиційної політики території (принципи, цілі, завдання, об'єкт, суб'єкти, стан реалізації та ін.), часовий діапазон досягнення проміжних та кінцевого результату;

– поточні результати, тенденції та динаміка стану інвестиційної привабливості регіону, їхні напрями та перспективність розвитку;

– вектори та сила впливу макроекономічних, регіональних чи галузевих факторів (зовнішніх і внутрішніх) на інвестиційну привабливість регіону;

– рівень впливу та залежність від прояву ризиків (соціального, екологічного, виробничого, управлінського, фінансового та ін.), їхнє врахування при формуванні інвестиційної привабливості території та ін.

Розвиток вітчизняного соціально-економічного простору можливий, в першу чергу, завдяки активізації інвестиційних процесів в країні, спроможних забезпечити нормальний рівень життєдіяльності українців. Вирішення питань реалізації зазначеного інструменту та його цілей, передбачені економічної, взагалі, та інвестиційною, безпосередньо, політиками, що проводяться в Україні. В свою чергу, місцевий аспект, даного питання буде формуватися під впливом факторів регіональної інвестиційної політики [2, 4, 5].

Сьогоднішній рівень інвестиційної активності в, окремо визначеній, області

знаходиться у безпосередній залежності від соціальної та економічного стану регіону, ефективності функціонування суб'єктів реального сектору економіки та його інфраструктурного забезпечення. Том важливим для всебічного оцінювання інвестиційної привабливості регіону, в першу чергу, варто звернути на динаміку значень показників розвитку соціально-економічного стану сумської області за останні повні три роки функціонування.

Аграрна сфера виробничої діяльності більшості регіонів країни належить до провідних секторів місцевої економіки, а тому суттєво впливає на рівень та якість життєдіяльності населення, а також стабільність функціонування підприємств харчової та переробної промисловості, що суттєво сприяють підтримці належного рівня продовольчої безпеки. Стійкість соціально-економічного розвитку регіону, значною мірою, залежить від рівня активізації інвестиційної діяльності. Рівень останньої, в свою чергу, визначає умови господарювання в регіоні, що характеризуються регуляторною, фінансовою та управлінською децентралізацією. Досягнення належного рівня інвестиційної привабливості, сприяє надходженню в економіку області необхідних ресурсів, що спроможні забезпечити подальший її розвиток, позитивно впливаючи на економічну активність населення і, як наслідок, поліпшуючи його соціальне становище. Залучення інвестицій, формування привабливого інвестиційного клімату регіону стає одним із найважливіших завдань для сучасних головних адміністративно-територіальних одиниць країни. Підприємницька активність регіону буде визначатися в результаті поєднання засобів, можливостей, характеристик, що здатні відображати стан сукупного потенційного попиту на інвестиційні вкладення. Водночас, реальна економічна привабливість виражається через здатність регіону відповідати очікуванням інвесторів і є результатом поєднання відповідних факторів, що характеризують поведінку залучених та потенційних інвесторів.

Вивчення досвіду розвитку країн світу, особливо, приклад із постсоціалістичними країнами Східної Європи, доводить, що найбільше та найшвидше інвестиції залучаються до тих країн та їхніх територіальних

формувань (земель, регіонів, воєводств та ін.), в яких реалізація регіональних інвестиційних стратегій є найефективнішою. Ефективність останньої визначається спроможністю до успішного вирішення завдань соціально-економічного змісту та здатності економіки країни модернізуватися шляхом впровадження інноваційних підходів та методів розвитку. Таким чином, в процесі визначення шляхів підвищення соціально-економічного потенціалу аграрного регіону, вихідним моментом стає оцінка реального стану та перспектив впровадження відповідних форм інвестиційних процесів. Будучи доволі багатогранною економічною категорією, вона здатна відобразити комплексність регіонального середовища з позиції наявного інвестиційного клімату та стану формування відповідної інвестиційної інфраструктури [3].

Обраний напрямок дослідження перспектив формування бізнес-клімату в аграрному регіоні можна вважати компонентом загальної стратегії соціально-економічного розвитку території області, інвестиційного паспорта та програми сприяння інвестиційній діяльності. Вибір такого напрямку дослідження був зроблений за результатами аналізу довоєнного економічного стану та рівня ділової активності регіонів. Основною складовою ділової активності аграрного регіону є його соціально-економічний розвиток, результати аналізу показників стану якого, дають підстави формувати характеристики зацікавлення для майбутніх інвесторів (таблиця 1).

Таблиця 1 – Соціально-економічні показники згідно SWOT-аналізу регіону

<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
<ul style="list-style-type: none"> – потужний природний потенціал; – наявний потенціал розвитку промисловості та сільського господарства; – започаткування та активізація роботи зі створення нових робочих місць, відкриття компаній (в т.ч., з іноземним капіталом); – привабливість для інвесторів туристичного напрямку, в першу чергу, зеленого туризму; – існування на території області історичних місць, привабливих для розвитку туристичних маршрутів та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> – несприятливе географічне розташування біля кордону з країною-агресором; – обмеженість транспортної доступності через загрози, внаслідок збройної агресії; – порушення рівня розвитку загальної інфраструктури регіону; – фізична зношеність основних засобів промисловості та агроформувань; – непривабливий стан багатьох історичних пам'яток, видатних місць, природних зон відпочинку, туризму та ін.

<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
<ul style="list-style-type: none"> – формування економічних стимулів для розвитку сільського господарства та промисловості через мережу промислово-технічних парків; – відновлення та модернізація технологій на територіях активних бойових та окупації; – міжнародна цільова фінансова допомога; – приваблення міжнародних інвесторів; – покращення «місцевого законодавства»; – отримання Україною статусу члена ЄС 	<ul style="list-style-type: none"> – продовження повномасштабної збройної агресії росії на території значної частини територіальних громад області . – незначна підтримка державою малого та середнього бізнесу в силу переорієнтування засобів на оборону країни; – знищення чи закриття підприємств через агресію сусідньої країни; – погіршення логістичних зв'язків та ін.

Авторська розробка

Висновки

Для втілення визначеної стратегії забезпечення соціально-економічного розвитку аграрного регіону на практиці, доцільно прийняти програму покращення використання його потенціалу, що може передбачати: покращення ефективності використання природних ресурсів; підвищення якості складу трудових ресурсів; впровадження маркетингової політики щодо залучення інвесторів і т. п. Результати проведених досліджень та формування, за їхніми результатами, авторських висновків, здійснювалися, в тому числі, і з урахуванням поточної ситуації в регіонах, викликаної воєнною агресією сусідньої країни. Економіка військового часу – це інша реальність для вітчизняних аграрних територій. В даному контексті, варто підкреслити, що питання адаптації бізнес-структур аграрного сектору економіки до функціонування в умовах воєнного часу залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого розгляду. Наразі є важливою розробка методичних засад економічної оцінки механізму забезпечення сталого розвитку аграрного підприємства в умовах запровадження режиму військового стану.